

Rodový infobalíček

1/2005

Práve ste dostali prvý z infobalíčkov, ktoré sa zaoberajú čoraz častejšie diskutovanou témou rodu a verejného života. Obsahom tohto informačného balíčka sú najrôznejšie články, štúdie a dáta, ktorých cieľom je rozvíjať chápanie rodového aspektu v rôznych oblastiach spoločnosti.

V roku 2005 vydáme spolu štyri súbory informácií. Pokrývajú témy, ktoré sme spolu s kolegyňami z Českej republiky a Poľska v partnerských organizáciách spojených v rámci Regionálneho programu Nadácie Heinricha Bölla pre ženy v strednej Európe identifikovali ako kľúčové pre ďalšie formovanie politík priamo sa dotýkajúcich žien. Okrem blokov aktuálnych informácií si budete môcť prečítať o ženách v politike, o reprodukčných právach žien, o postavení žien na pracovnom trhu a o rodinných politikách.

Infobalíčky uverejňujeme v podobe špeciálnej rubriky internetového časopisu ASPEKTin. Veríme, že materiály využijete vo svojej práci a pomôžu vám zorientovať sa v podstatných otázkach ľudských práv žien a rovnosti príležitostí žien a mužov.

Mgr. Ľuba Kobová, MA, koordinátorka projektu

Rodový infobalíček 1/2005 prinášame ako súčasť aktivít Aspektu počas Globálneho akčného týždňa za ľudské práva žien od 1. do 8. marca 2005. Globálny akčný týždeň za ľudské práva žien zastrešuje rôzne lokálne, národné a medzinárodné aktivity, ktoré tematizujú ženské práva, rodovú rovnosť a vyzývajú zodpovedné miesta, aby k nim zaujali postoj. Deje sa tak na pozadí 49. zasadnutia Komisie OSN pre postavenie žien, ktorá diskutuje o tom, ako jednotlivé štáty napredujú v oblasti zabezpečovania ľudských práv žien, a porovnáva aktuálny stav s cieľmi stanovenými v Pekinskej akčnej platforme z roku 1995.

OBSAH

Rodové infobalíčky (*Ľuba Kobová*)
Obrus, klinčeky a rodová demokracia - téma (nielen) na MDŽ (*Jana Cviková*)
Kto sa bojí Medzinárodného dňa žien? (*Ľuba Kobová*)
Zápas o prostriedky komunikácie a interpretácie (*Ľuba Kobová*)
Načo je ženám EÚ? (*Jana Cviková*)
Ženy v rozhodovacích procesoch (*Európska ženská loby*)
Právo voliť a byť volená (*Jarmila Filadelfiová*)
Politické práva žien - prehľad medzinárodnej politiky (*Jarmila Filadelfiová*)
Kvóťový systém (*Agata Teutsch*)
Situácia na Slovensku (*Jarmila Filadelfiová*)
Strašná pomsta (*Irena Brežná*)
Bibliografia

Obrus, klinčeky a rodová demokracia - téma (nielen) na MDŽ

Aj vo mne vzbudzuje stará známa skratka spomienky na rituálne klinčekové vzdávanie "úcty" ženám za to, že poslušne plnili svoju "trojjedinú úlohu" pracovníčky, funkcionárky a matky, posvätenú a zneužívanú socialistickým (a patriarchálnym) štátom, ako aj na formálne oslavy obnažujúce neexistenciu skutočného premýšľania o postavení ženy. Na moje prvé "pracovné" MDŽ v roku 1982 som dostala obrus na rodinný stôl. Dodnes som ho nepoužila. Tak ako som sa snažila nepoužívať vonkajšie i zvnútornené príkazy tradičnej ženskej roly; väčšinou neúspešne. V tom istom roku vstúpil do platnosti Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, ktorý prebrala aj SR. Mala som obrus, ktorý som nepotrebovala, a za sebou i pred sebou socializáciu a vzdelanie, ktoré napriek medzinárodnému záväzku nepočítali s rovnosťou rodov.

Dnes si chcem pomenovať tento deň nanovo, chcem mu vrátiť zmysel ako dňu pripomínajúceho ľudské práva žien aj v dnešnej (patriarchálnej) SR, ktorá pri formovaní demokracie pričasto "zabúda" zaradiť do svojich priorít demokraciu rodovú. Asi vie, čo robí, pretože si uvedomuje, že by sa musela zrieknuť podhodnotenej práce žien v zamestnaní a neplatenej práce žien v rodine. Alebo nevie, čo robí, pretože považuje rovnoprávne postavenie mužov a žien za zabezpečené Ústavou - "SR nepotrebovala prijímať dočasné a osobitné opatrenia na urýchlenie zrovnoprávnenia žien a mužov" (Aktualizácia východiskovej správy SR k Dohovoru, 1998). A to napriek tomu, že článok 4 Dohovoru predpokladá prijatie dočasných mimoriadnych opatrení zameraných na urýchlenie dosiahnutia skutočnej rovnosti medzi mužmi a ženami a článok 5 vyžaduje, aby účastnícke štáty urobili opatrenia na zmenu spoločenských a kultúrnych vzorcov správania sa mužov a žien v záujme dosiahnutia odstránenia predsudkov a všetkých ostatných praktík založených na myšlienke podradenosti alebo nadradenosti jedného z pohlaví alebo na rodových stereotypoch. Ako aj napriek tomu, že sa SR vo svojej zahraničnopolitickej orientácii hlási k EÚ, ktorá považuje rovnosť príležitostí žien a mužov za jednu zo svojich priorít; zdôrazňuje, že rodovo špecifickú perspektívu treba zohľadňovať vo všetkých politických rozhodnutiach a opatreniach (gender mainstreaming). Rodová perspektíva rozlišuje medzi pohlavím ako biologickou danosťou a rodom ako sociálnou konštrukciou. Rod je získaný status, formovaný jestvujúcimi, na Slovensku veľmi tradičnými, stereotypnými očakávaniami voči rolám žien a mužov. Rozlíšenie medzi pohlavím a rodom vyjadruje skutočnosť, že nerovné postavenie žien a mužov nie je dôsledkom biologickej odlišnosti a rozhodne ho nemožno nimi ospravedlniť. Skratka, napriek tomu, že "aktuálne postavenie žien na Slovensku sa vyznačuje rozporom medzi formálnou (deklaratívnou, právnou) a skutočnou úrovňou práv žien v spoločnosti" a "aj verejná mienka na Slovensku vníma postavenie žien ako znevýhodnené oproti mužom", ako uvádza publikácia IVO *Slovensko 1998-1999*.

Pred SR stojí úloha podpísať Opčný protokol k Dohovoru, umožňujúci jednotlivcom alebo skupinám, aby sa s porušením niektorého z práv Dohovoru obracali - po vyčerpaní "domácich prostriedkov" - priamo na Komisiu pre odstránenie diskriminácie žien. [Protokol je už platný.] Tento protokol je dôležitým nástrojom na presadzovanie požiadaviek Dohovoru, treba ho však aj využívať. Dôsledné uplatňovanie Dohovoru vyžaduje chápanie rodovej demokracie ako neodmysliteľnej súčasť demokracie. Predpokladá zmenu postojov celej spoločnosti, ako aj občiansky aktívnu účasť žien na prekonávaní "špecificky ženského variantu naučenej bezmocnosti" (*Slovensko 1998-1999*).

Ženská rola sa však môže zmeniť len vtedy, ak sa zmení mužská rola, a to nielen vzhľadom na rovnosť príležitostí vo svete práce a politického rozhodovania, ale aj tým, že muži uplatnia svoj nárok na "prestieranie rodinného stola".

Jana Cviková

In: SME 8. 3. 2000; *Aspekt 1/2000 – Nerodíme sa ako ženy, stávame sa nimi*.

Kto sa bojí Medzinárodného dňa žien?

8. marec vo mne zväčša vyvoláva rozpaky – okrem toho, že deň jemu predchádzajúci venujem pamiatke Starej Blaškovej, predsa len spomienka na oslavy spred roku 1989 a neistota, čo s dňom, ktorého symbolika pomaly devalvovala, vytvorila akési hluché miesto. Deň prejde a o rok si ho užijem opäť v inofarebnom vydaní. Aké sú však významy tohto dňa, ktoré boli vyprázdnené, a aké sú tie, ktoré sa v rôznych ikonografiách ani nedostali k slovu?

Sviatky, výročia a pamätné dni sú jedným zo spôsobov, ako sa v prevládajúcich historických predstavách formuje a artikuluje kolektívna pamäť. Nie inak je to pri formovaní pamäti feministického hnutia. Rodová historička Maria Grever sa nerozpakuje nazvať Medzinárodný deň žien „vynájdenu tradíciou“, pričom tento termín nemusí vzbudzovať podozrenie z nedôveryhodnosti a potreby legitimizovať nejakú neexistujúcu

históriu. Práve naopak, vynájdenie, ustanovenie tradície (tento pojem uviedol do teórie Eric Hobsbawm) je celkom bežnou praxou, ako sa z či už skonštruovaných a inštitucionalizovaných, alebo aj ťažšie identifikovateľných procesov stávajú v krátkom období významné referenčné body komunity alebo spoločenstva.

Medzinárodný deň žien, ktorý sme na Slovensku poznali skôr vo forme akejsi heslovitej skratky MDŽ, s ktorou spoza chrbta vystrelila ruka s kvetmi (a fľašou lacnej pijatiky), odkazuje na viacero historických udalostí i neudalostí. Ich usporiadanie do chronologickej tabuľky, ako sa to často deje, by možno dalo zadosť tým, ktoré a ktorí by chceli poukazovať na kontinuitu a starú tradíciu a vyvodzovať z nich väčšiu legitimitu pre miesto tohto dňa v kalendári. Udalosti, ktoré spomeniem, však nevytvárajú ani tak súvislú líniu rozvíjania jednej myšlienky, tradície MDŽ; boli skôr privlastňované aktérkami a aktérmi v rôznych kontextoch ich využitia. Takto sa 8. marec formuje ako miesto v čase, kde sa sústreďujú rozličné, i ambivalentné významy.

Reprezentatívna publikácia *Pokrokové ženské hnutie na Slovensku 1918-1980*, vydaná v roku 1984, vo svojej slovníkovej časti opisuje Medzinárodný deň žien ako „bojový sviatok pokrokových žien na celom svete, [ktorý] ustanovila II. medzinárodná konferencia žien-socialistiek (100 delegátok zo 17 krajín) 26. a 27. augusta 1910 v Kodani. Určila, aby sa 8. marec každoročne oslavoval ako deň boja žien za sociálne a politické zrovnoprávnenie, za medzinárodnú solidaritu, proti militarizmu a vojne. Dátum bol zvolený na počesť prvého organizovaného vystúpenia žien, robotníčok z krajčírskych a textilných dielní v New Yorku, 8. marca 1857 proti krutému vykorisťovaniu a diskriminácii.“

V súvislosti s kodanskou konferenciou sa v literatúre spomína meno Kláry Eissner Zetkin; oveľa častejšie sa však celkom zabúda na Luise Zietz, k návrhu ktorej sa Zetkin údajne pripojila. Jej absenciu v publikáciách z éry komunizmu (a nielen v tých) možno vysvetliť jej príslušnosťou k sociálnym demokratom. Ale incident z roku 1857, v ktorom mali robotníčky z Lower East Side v New Yorku protestovať proti dvanásťhodinovému pracovnému času, pričom ich demonstráciu polícia potlačila údajne brutálnou akciou s množstvom zatknutých, považujú historičky Liliane Kandel, Françoise Picq a Temma Kaplan za mýtus.

Pozornosť celého sveta pritiahli udalosti z roku 1908, keď robotníčky z odevného priemyslu v New Yorku protestovali proti desaťhodinovému pracovnému času, nízkym mzdám a zlým pracovným podmienkam a iné robotníčky obsadili továrne v Chicagu. V povojnovom období komunistický svet redefinoval MDŽ v rámci boja proti kapitalizmu a boja za mier. Tomuto účelu

mohol napomôcť i príbeh Rose Thälmann, komunistky, ktorá prežila koncentračný tábor v Ravensbrücku, o tom, ako sa MDŽ oslavoval v roku 1945 i na tomto mieste. Jej najstaršia spoluväzenkyňa a komunistka mala predniesť slávnostný prejav a ženy mali údajne skandovať heslo: „Nech žije 8. marec, Medzinárodný deň žien!“ Historička Maria Grever poukazuje na možnosť, že tento príbeh vyfabrikovali komunistické ženy pre zjavné politické účely.

Kde a kedy sa začala tradícia medzinárodných osláv? Už rok po kodanskej konferencii socialistických žien sa MDŽ oslavoval v Rakúsku, Dánsku, Nemecku a Švajčiarsku, hoci presný dátum nebol oficiálne stanovený. Ženy údajne protestovali proti nedostatočnej reprezentácii žien v odboroch. Tvrdenia o dátume i jeho zdôvodnení sa rozchádzajú – bol to buď 8. marec, alebo 19. marec, zvolený nemeckými ženami, ktoré si takto pripomínali ozbrojené povstanie proti pruskému kráľovi v roku 1848, pretože panovník neuskutočnil volebné právo žien, hoci im to vo svojich reformných krokoch sľúbil. Oslavy prebehli aj v Spojených štátoch amerických, ale v poslednú februárovú nedeľu. Monografia o ženskom pokrokovom hnutí na Slovensku však uvádza, že „oslavy MDŽ v Čechách a na Slovensku sa konali už pred 1. svetovou vojnou, v Prahe roku 1911, v Bratislave (v bývalom Robotníckom dome na Dunajskej ulici) a v niektorých ďalších robotníckych centrách roku 1914. Bratislavské ženy žiadali okrem iného aj všeobecné, rovné a tajné volebné právo, ktorého súčasťou sa malo stať i volebné právo žien.“ Pražská účasť na oslavách býva však neartikulovane zahrnutá pod „niektoré iné európske krajiny“.

Počas 1. svetovej vojny mali byť oslavy zakázané. Až v roku 1918 sa mal za oficiálny dátum oslavy MDŽ ustanoviť 8. marec, pripomínajúci stretnutie žien-socialistiek za volebné právo 8. marca 1908 v New Yorku. V nasledujúcom roku sa na podobnom stretnutí na newyorskom Manhattane malo zísť dvetisíc ľudí. Na území Slovenska a Čiech sa oslavy „obnovili na základe iniciatívy žien-komunistiek roku 1921. KSČ organizovala MDŽ v rôznych formách – ako demonštrácie, verejné schôdze strany, v období neslobody aj ako ilegálne schôdzky. Bojovalo sa na nich za najaktuálnejšie politické a hospodárske problémy pracujúcich, za požiadavky na riešenie ženskej otázky.“ Najmä od 50. rokov sa oslavy Medzinárodného dňa žien dostali pod výlučnú „správu“ straníckych a štátnych inštitúcií a ich súčasťou boli predovšetkým prijatia ženských delegácií poprednými predstaviteľmi strany a štátu. „Do roku 1956 sa v Bratislave pri príležitosti MDŽ konali masové zhromaždenia žien. Od roku 1956 je ťažisko osláv v okresoch, v obvodoch miest a na pracoviskách.“ Prejavy tohto presunu osláv MDŽ na pracoviská sú väčšine dôverne známe.

Úplná rezignácia na tento sviatok a mlčanie o jeho nejednoznačnej minulosti, ktorá býva zväčša identifikovaná s formálnosťou i celkom neviazanou neformálnosťou práve tých „podnikových“ osláv, by pre to, ako budeme premýšľať o Medzinárodnom dni žien a definovať jeho významy, nemali byť určujúce. Ako jedného ôsmeho marca napísala Jana Cviková, „dnes si chcem pomenovať tento deň nanovo“, a je celkom inšpirujúce a posilňujúce pozrieť sa i na jeho tohtoročné redefinície, pomenúvania.

Ľuba Kobová

Zápas o interpretáciu a komunikáciu

49. zasadnutie Komisie OSN pre postavenie žien v týchto dňoch znovu potvrdilo dôležitosť Pekinskej deklarácie a akčnej platformy tak, ako bola schválená v roku 1995. V protiklade k tomuto úspechu ženských aktivistiek a lobistiek z celého sveta vyznieva zmena organizačnej štruktúry Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré k 8. marcu 2005 ruší odbor rovnosti príležitostí a zavádza nový „odbor rodinnej a rodovej politiky“ ako nepodarený darček slovenským ženám k MDŽ.

Feministická teoretička Nancy Fraser tvrdí, že dnes nevedieme ani tak zápas o výrobné prostriedky, ako zápas o „prostriedky interpretácie a komunikácie“. Sú ním aj dve na pohľad vzdialené a nesúvisiace udalosti - na Slovensku sa prešovský lekár spolu so svojim prominentným obhajcom súdne sporia o uplatnenie výhrady svedomia a v New Yorku od 28. februára do 11. marca 2005 zasadá Komisia OSN pre postavenie žien. Predmetom, či želaným efektom oboch udalostí je však napokon to isté – definovanie slovníka a politik, ktoré na úrovni národných štátov aj v medzinárodnom kontexte hovoria a konajú v oblasti ženských ľudských práv.

Čo je postavenie žien?

Úsilie o rovnosť rodov má na pôde OSN dlhú históriu. Už Liga národov zaznamenala sústredené pokusy o riešenie problémov obchodovania so ženami a nútenej prostitúcie. Komisia pre postavenie žien, ktorá vznikla v roku 1946 s mandátom pripravovať odporúčania pre ľudskoprávne riešenia problémov týkajúcich sa žien, spočiatku musela čeliť kritike spochybňujúcej jej samotný predmet. Tak ako dnes odborníčky, odborníci, političky a politici diskutujú o definíciách chudoby, aj „status“ alebo „postavenie“ bol kontroverzným termínom, ktorý i v dnešnom používaní znamená akési porovnávanie života žien s životom mužov, pričom výsledkom sú nezriedka duchaplnosti o tom, že ženy/muži (vyberte si) „sa majú lepšie“.

V 60. a 70. rokoch sa tieto diskusie spojili s diskusiami o populačnej politike, plánovaní rodiny a kontrole pôrodnosti, čo najlepšie dokumentuje vyhlásenie roku 1974 za Medzinárodný rok populácie a roku 1975 za Medzinárodný rok žien. V situácii, keď bolo náročné vybrať z analýz a výskumov indikátory, ktoré by mohli definovať postavenie žien naprieč štátmi a kultúrami, sa našiel na prvý pohľad minimalistický spoločný menovateľ, a to „miera kontroly nad vlastným životom“. To, čo sa tu javí ako naplnenie niektorých liberálnych princípov, malo závažný dôsledok: posilnenie možnosti žien rozhodovať o svojom tehotenstve, počte detí či načasovaní pôrodov. Rozhodovanie v oblasti reprodukčných práv a zdravia napokon ženám pomáha i v uplatňovaní ďalších svojich práv a nadaní, v rozvíjaní svojho života.

História sa... neopakuje

Obchod so ženami a AIDS/HIV mali patriť ku kľúčovým témam tohtoročného zasadnutia komisie OSN. Napokon však ustúpili do pozadia: americká delegácia totiž predložila návrh vylúčiť z Pekinskej deklarácie a akčnej platformy i z výsledného dokumentu z 23. mimoriadneho zasadnutia Valného zhromaždenia OSN (predovšetkým) právo na interrupciu. Niekoľko dní následných intenzívnych rokovaní, lobovania a protestov političiek a aktivistiek proti tomuto návrhu prinieslo úspech – americká delegácia svoj dodatok stiahla.

Prečo je Pekinská deklarácia a akčná platforma taká dôležitá, že sa do nej snaží intervenovať štát, ktorý si neplní finančné záväzky voči OSN a doteraz neprijal ani Dohovor o eliminácii diskriminácie žien (CEDAW), ktorý môže byť spolu s Opčným protokolom účinným nástrojom obhajoby ľudských práv žien? Vlády, ktoré sa svojim podpisom pripojili k spomínaným pekinským dokumentom, sa zaviazali vypracovať národné akčné plány pre ženy. Tie mali v kontexte jednotlivých krajín definovať konkrétne opatrenia pre nápravu vo vymedzených kritických oblastiach (ženy a chudoba, vzdelávanie žien a príprava na povolanie, ženy a zdravie, násilie páchané na ženách, ženy a ozbrojený konflikt, ženy a hospodárstvo, ženy v

rozhodovacích a mocenských pozíciách, inštitucionálne mechanizmy na zlepšenie života a postavenia žien, ľudské práva žien, ženy a médiá, ženy a životné prostredie, ženy ako deti a dospelé ženy). Slovenská republika takýto dokument vypracovala v roku 1997 a má ho ročne vyhodnocovať. Jeho dikcia, ale aj dikcia vládnych správ je však taká, že obhajkyne a obhajcovia ľudských práv žien na Slovensku sú na základe iného národného dokumentu, Koncepcie rovnosti príležitostí žien a mužov (2001), nútení volať vládu na zodpovednosť. Slovenský národný akčný plán pre ženy totiž predovšetkým takmer vymazáva zo ženskej existencie ne-matky a tým ženám, ktoré prešli týmto sitom slovenskej ženskosti, kladie na srdce ich funkciu skultúrňovania svojho okolia. Nečudo, že spätná väzba zo zasadnutia Komisie OSN pre postavenie žien v roku 2000, ktoré hodnotilo dosiahnutý pokrok, poukázala v prípade Slovenska na nepochopenie obsahu Pekinskej akčnej platformy a navrhovaných opatrení.

Pekinské dokumenty určujú agendu na niekoľko rokov dopredu a každá vybojovaná formulácia v nich sa stáva ziskom s veľkým účinkom – ako sa však zdá, vratným. Už pri hodnotení pokroku v roku 2000 sa reprodukčné práva stali bodom, ktorého zachovanie v dokumentoch bolo možné považovať za úspech. Napriek úsiliu mnohých aktivistiek sa vtedy nepodarilo presadiť „sexuálne práva“, ktoré by chápali ženy v „diverzite“ (opäť sporný pojem, ktorý bol zamietnutý) ich sexuálnych túžob. Z hľadiska znenia záverečných dokumentov zo 49. zasadnutia komisie však sú neúspešné aj aktivity USA, ktoré sa pokojne môžu označiť ako odvetá voči ženským právam. A tak hoci sa zdá, že nebezpečenstvo je zažehnané a pozície sa udržali, história sa jednoducho neopakuje.

Tak ako na Slovensku vládni sympatizanti a sympatizantky katolíckej cirkvi privatizujú napr. pojem svedomia tak, že jeho výhradu prisúdia cirkevne vymedzenej skupine občanov a občianok, čím implicitne tvrdia, že ostatní občania a občianky ho akoby nemajú, aj v medzinárodnej politike ľudských práv dochádza k privlastňovaniu a vyvlastňovaniu niektorých konceptov, k zásadným premenám v diskurze.

Rod nie je rodina

Pojem rodu platí daň za svoj mainstreaming (teda rozširovanie v najrôznejších kontextoch, politických dokumentoch a inštitúciách atď.) tým, že sa oproti pôvodnému feministickému chápaniu dezinterpretuje a vyprázdňuje, ako sa to podľa všetkého stalo už na 4. svetovej konferencii o ženách v Pekingu. Klasická dištinkcia medzi pohlavím a rodom mala a má, ako dobre vie i kardinál Ratzinger a Svätá stolica, politickú motiváciu: Presunutie „mužskosti“ a „ženskosti“ z biologicky identifikovaného pohlavia do sociálne podmieneného a formovaného, a teda aj zmeniteľného rodu znamenalo počas druhej vlny feminizmu legitimizáciu nárokov ženského hnutia v západnej Európe a Spojených štátoch amerických na zmenu.

Delegáti a delegátky pekinskej konferencie sa po zásadných sporoch zhodli na definícii rodu (gender) podľa jeho „všeobecne prijímaného používania“ („generally accepted usage“), ktoré však nie je nikde zaznamenané a pre Svätú stolicu znamená ukotvenie mužskej a ženskej sexuálnej identity v biológii, aby diverzita sexuálnych rolí nemohla nadobudnúť podobu „arbitrárnosti“ vymykajúcej sa dualistickým „rodovým“ pozíciám.

Tendencia štátu neproblematicky spájať *rodinnú* a *rodovú* politiku nie je pravdepodobne dôsledkom formálnej podobnosti slov, ale práve vyvlastnenia konceptov. Podľa Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny teda rod delí populáciu na ženy a mužov, alebo skôr na matky a ľudí, a súčasná ministerská garnitúra si tak hádam aj môže, citujúc Národnú správu SR o implementácii Pekinskej akčnej platformy z roku 2000, povedať, že „mimoriadnou silou slovenskej spoločnosti je rodina, jej vnútorná solidarita, schopnosť uskromniť sa a hľadať vnútorné riešenia“.

Ako možno usúdiť z predbežných výsledkov 49. zasadnutia Komisie OSN pre postavenie žien, feministické političky, politici a aktivistky, či už vo vládných, európskych alebo mimovládnych delegáciách, niektoré dôležité pojmy opäť interpretujú feministicky, aby jednak presadili životaschopnú interpretáciu Pekinskej deklarácie a akčnej platformy v Miléniových rozvojových cieľoch OSN, ale najmä preto, aby sa s pekinskými dokumentmi dalo pracovať v takom politickom ovzduší, ktoré nehrozí odvetou. Verím, že veľké i malé sestry vidia mocenskú nerovnováhu rodových vzťahov a neprivierajú ospravedlňujúco oči, ako by sa vo vzťahoch medzi príbuznými dalo očakávať, ale situáciu sledujú.

Ľuba Kobová

In: *Domino-fórum*, 10/2005.

Načo je ženám EÚ?

Otázka hádam aj rúhavá, veď žijem v krajine, kde bol vstup do Európskej únie vytúženou métou – pre mnohých a mnohé bol a i teraz je symbolom presadenia demokracie, konečnej porážky totalitarizmu, ktorý sa ani po revolúcii v roku 1989 neprestával v rôznych podobách usilovať o vplyv v našej krajine. Vplyv nezriedka posvätený nacionalizmom, tzv. tradičnými hodnotami a pod.

Európska únia sa v týchto rokoch tak stala jednak akousi *skúškou z občianstva a demokracie* pre tých a tie, čo vkladali do revolúcie 1989 nádej zmeny. A súčasne sa – pre značne menšiu skupinu ľudí – stala možnosťou presadzovania rodovej demokracie ako témy zasluhujúcej si pozornosť takpovediac zhora.

Pohyb rodového diskurzu na Slovensku v rokoch 1999 až 2004 je viac než viditeľný. Otázkou ostáva, do akej miery ide o reaktívny pohyb v rámci vládnucich stereotypov a do akej miery je to pohyb, ktorý je nielen reakciou na symptómy, ale predovšetkým napáda mocenské usporiadanie spoločnosti. Do akej miery je pohybom uvedomujúcim si historický kontext, a teda svoje feministické východiská, do akej miery má odvahu vstupovať do konfliktu, pretože feministické hnutie odhaľuje skutočnosť, že ženy žijú v konflikte so spoločnosťou.

Americká autorka J. L. Herman tvrdí, že o násilí na ženách a deťoch v súkromí sa dá verejne hovoriť len tam, kde existuje sociálne hnutie, feministické hnutie. Najmä od prvej celonárodnej kampane Piata žena v roku 2001 sa na Slovensku podarilo začať o násilí hovoriť, čo znamená, že nejaké hnutie tu je. Tematizácia násilia je predovšetkým dielom mimovládnych organizácií, neskôr spojených v Iniciatíve Piata žena. Dochádza však aj k tematizácii iných problémov, ktoré sa dostávajú k slovu nielen tlakom „zdola“, ale aj, či predovšetkým, tlakom „zhora“. Príkladom je zastúpenie žien v politike. Už v rámci prístupového procesu sa „zhora“ otváralo viacero problémov; jednou zo základných požiadaviek Európskej únie je uplatňovanie rodového hľadiska, „ktorého cieľom je zapojenie rodovej perspektívy do všetkých rozhodovacích procesov a využívanie každého rozhodovacieho procesu v prospech dosiahnutia rodovej rovnosti“ (Stiegler 2002). Ak rodová perspektíva nebude schopná konfliktu a historického ukotvenia, hrozí nebezpečenie formalizmu, zopakovania socialistickej emancipácie, ktorá síce navonok dosiahla viaceré zmeny, ale nereflektovala podstatu rodových pomerov, a tak sa rodových stereotypov a asymetrie moci medzi rodmi takmer nedotkla.

Vo svojej symbolickej mohutnosti pre mňa ako občianku Slovenskej republiky, ktorá sa postupne pod tlakom všedného dňa ženy a feministky na Slovensku stávala čoraz bizarnejšou, strácala Únia ľudský rozmer, ktorý by mi dovoľoval si ju takpovediac ľudsky osvojiť. Preto sme

sa v rámci Regionálneho programu Nadácie Heinricha Bölla pre ženy v strednej Európe v spolupráci s partnerskými organizáciami eFKa Krakov, Gender Studies Praha a PSF Centrum kobiet Varšava rozhodli pozrieť sa na našu cestu do Európskej únie z veľmi pragmatického hľadiska - cez prizmu niekoľkých kľúčových tém ako deľba práce medzi ženami a mužmi, ženy v rozhodovacích procesoch, na trhu práce, násilie na ženách, práva lesbických žien atď. V publikácii *Na ceste do Európskej únie* (2002) sme načrtli situáciu v Európskej únii – najmä na základe materiálov Európskej ženskej loby - a situáciu na Slovensku.

V *Súhrnnej správe o stave spoločnosti* nesie časť venovaná rodovému diskurzu v prvej „rodovej“ kapitole z roku 1998 názov *Nedostatočný verejný diskurz* a konštatuje, že „na Slovensku kultivácia rodovej citlivosti nemá širšie zázemie. Je skôr obmedzená na užšie enklávy, medzi ktorými však v posledných rokoch začína silnieť komunikácia a spolupráca.“ Kultivácia rodovej citlivosti napriek významnému posunu rozsahu a frekvencie tematizácie rodových otázok aj dnes ostáva predovšetkým záležitosťou spolupráce niekoľkých mimovládnych organizácií.

Volebné právo je - tak ako mnohé iné legislatívne zaručené „rovnoprávnosti“ - považované za samozrejmosť; skutočne verejnou témou sa pasívne volebné právo žien a s ním súvisiace nedostatočné zastúpenie žien v politike stalo až v druhej polovici 90. rokov 20. storočia.

Aktivity mimovládnych organizácií (združené najmä vo Fóre žien a podporované KVPŽ a MPSVR) sa obmedzovali na kvantitatívnu stránku zastúpenia žien v rozhodovacích pozíciách, nevyužili možnosť hlbšej verejnej reflexie problému asymetrie moci medzi mužmi a ženami v spoločnosti. Odvolávali sa síce na ľudskoprávne pozície pripomínaním stanoviska Výboru pre Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (ktorý pri hodnotení správy SR odporúčal prijatie kvót), neodhodlali sa však otvoriť súvisiaci kontext rodových stereotypov, rodovo špecifickej deľby práce a podobne, na ktorý *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* nezabúda. Vyhli sa tak konfliktu, bez ktorého je skutočná zmena rodových pomerov nemožná. Tento prístup bol aj zdrojom bezmocnosti týchto aktivít zoči-voči argumentácii proti zavedeniu kvót, ktorá vychádza tak z tradičnej roly ženy v rodine, ako aj z obáv o „kvalitu“ tých, ktoré sa pomocou kvót presadia. Pripustil, aby sa diskusia zamerala na otázku, načo politika potrebuje ženy, čo do nej môžu ženy priniesť, pripustil, aby sa skúmala oprávnenosť prítomnosti žien v politike, či ich „kvalita“.

Hoci je otázka tzv. ženskej agendy veľmi dôležitá, optika „užitočnosti“ žien obmedzuje diskusiu na veľmi tradičné chápanie ženských práv, ktoré sa svojím postojom len málo líši od dávnej minulosti. Tento postoj smeruje k zachovávaniu harmónie a stereotypov za každú cenu, a tak vracia diskusiu o pasívnom volebnom práve žien na začiatok. Po vzniku Československej republiky napísala slovenská poetka Ľudmila Podjavorinská otvorený list Predsedníctvu Národnej Rady v Turč. Sv. Martine, kde je - ako uvádza Hana Gregorová - „snaha a vôbec duša slovenskej ženy zachytená: 'Prosíme Vás, dovoľte nám zasadnúť medzi Vás, byť členmi Národnej Rady!'“ Oprávniť malo ženy to, že sú „verné dcéry slovutných otcov a hrdé matky hrdinských synov“. (in: *Hlasy žien* 2002) Túto prosbu spája s ubezpečením o lojalite žien voči mužom: „...feministický prúd, stavajúci ženu proti mužovi, nezasiahol do duše Slovenky. Pretože nad všetky ciele najsvätejší bol nám záujem národného existovania. Za ním šli sme s mužom ruka v ruke.“ (in: *Hlasy žien* 2002) A práve toto ubezpečovanie o lojalite, nenarušení starého dobrého poriadku rodov do veľkej miery sprevádza diskusiu o právach žien na Slovensku i dnes, a nechtiac tak petrifikuje rodové stereotypy a asymetriu moci. Svedčí o tom napríklad ubezpečovanie, že kvóty nie sú namierené proti mužom, fakt, že političky ochotne hrajú tradičnú rodovú rolu, alebo mediálna sebaaprezentácia ako „hnutie žien, ktoré majú mužov radi“ (s „i!“). Tento postoj formovala nielen citovaná tradícia, ale i roky socialistickej emancipácie. Poznačil ho strach z konfliktu, namiesto štruktúrnej reflexie ako podložie pre kultivovanie konfliktu sa pestuje predovšetkým konštatovanie viditeľných prejavov nerovnosti. Diskusia sa - v médiách i v politike - sústreďuje na kvantitatívne momenty tém ako kvóty alebo

ekonomické znevýhodnenie žien, pričom takmer nedochádza k problematizovaniu pozadia, príčin a dôsledkov. Napriek tomuto prístupu sa však tematizácia žensky špecifických problémov, resp. porušovania práv žien stala v posledných rokoch samozrejmosťou a každodennou súčasťou spoločenského života.

V postojoch žien, ktoré sociologička Zora Bútorová nazvala v roku 1995 osobitným variantom „naučenej bezmocnosti“, zdá sa, došlo k pokusu o zmocnenie sa vlastných problémov ich pomenovaním. Žensky špecifické problémy sa v rastúcej miere tematizujú, niekedy adekvátne a v štruktúrnom ukotvení, ale tak v masmédiách, ako i v politickom živote a v práci väčšiny ženských organizácií častejšie v rámci „naučenej bezmocnosti“ a tradičnej rodovej roly. Ženy si zväčša sľubujú pozitívne riešenia od nekonfliktnosti tematizácie svojho postavenia.

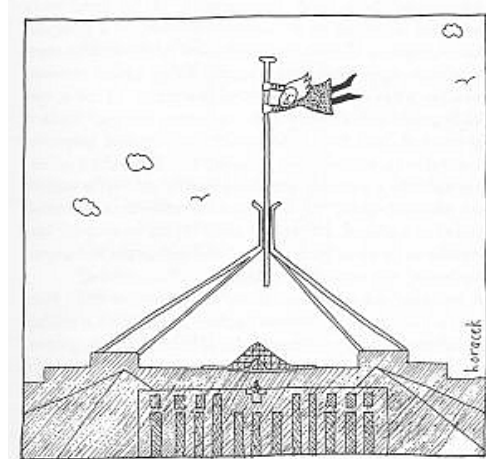
Hoci spomínané rozšírenie rodového diskurzu stavia na dlhoročnej práci ženských organizácií vychádzajúcich z ľudskoprávných a feministických pozícií, tento pohľad sa stále vníma ako veľmi kontroverzný a paradoxne ho neraz odmietajú a znevažujú práve ženy, ktoré sa za zlepšenie postavenia žien samy angažujú - i keď spravidla v rámci existujúcich stereotypov. Zrejme tu pôsobí obava z diskvalifikácie na základe podozrenia z „nedostatočnej ženskosti“, ktorou spoločnosť sankcionuje narušenie stereotypnej ženskej roly.

Negatívne sa tu prejavuje aj neznalosť histórie práv žien a „ženskej otázky“ v medzinárodnom i domácom kontexte. Veď často používaný argument rodovej neutrálnosti rôznych tém vyvrátila napríklad už zakladateľka politického feminizmu Olympe de Gouges, autorka *Deklarácie práv ženy a občianky*, v roku 1791. Pochopila jedno zo základných poznaní súčasného feminizmu, že „s naoko rodovo neutrálnymi pojmami sa spája hierarchia rodových pomerov“. (in: Hlasy žien 2002) Hana Gregorová napísala v knihe *Slovenka pri krbe a knihe* z roku 1929: „Je zaujímavé, že u nás ťažko bolo počuť priaznivého slova o ženskej otázke, výsmechy po novinách boli priamo odstrašujúce a slovenská žena jednako len tušila v nej niečo vážneho, tiahlo ju k nej, zaujímala ju; i Elena Maróthy Šoltéssová píše o tom: 'Tak my Slovenky vo svojich stiesnených pomeroch akosi len od boku, ale vždy so záujmom dívali sme sa na vývin ženskej otázky a najživšie nás zaujímalo hnutie českých žien.'“

Dnes sa spolu nepýtajme, načo sú ženy politike, ale načo je ženám politika, ako vyzerá ženská politika, ako rodová perspektíva v rozhodovacích procesoch a jednoducho, Načo je ženám EÚ?

Jana Cviková

Príspevok odznel ako úvodné slovo na konferencii *Ženy vo voľbách do Európskeho parlamentu*, ktorá sa 18. mája 2004 konala v Bratislave. Konferenciu zorganizoval feministický vzdelávací a publikačný projekt ASPEKT v spolupráci s Nadáciou Heinrich Böll Stiftung – zastúpenie vo Varšave pod záštitou Výboru pre ľudské práva, národnosti a postavenie žien SR.

Ženy v rozhodovacích procesoch

Fakty

Každý druhý muž je žena

Ženy možno tvoria väčšinu obyvateľstva Európy, no tento fakt sa neodráža v nijakej vláde, parlamente, podnikateľskej sfére ani inštitúciách, v ktorých sa robia dôležité rozhodnutia. Ženy nie sú dostatočne zastúpené na vplyvných miestach v politike, vo verejnej správe, a už vôbec nie v podnikateľskom sektore.

Kým ženy nedosiahnu rovnosť v oblasti rozhodovania, bude im chýbať väčšia časť ich občianskych práv. Volebné právo nestačí. Právo zúčastňovať sa rozhodovania na všetkých úrovniach je základom pre to, aby sa v rozhodovacích procesoch a v politike, ktorá priamo ovplyvňuje život žien, mohli ženy prejaviť svojím vkladom, vnímaním, aspiráciami a potrebami, ako aj svojimi vlastnými stratégiami pri riešení konkrétnych problémov, a to podobne, ako sú v týchto procesoch zohľadňované potreby mužov. To nie je len otázka princípu, je to základný predpoklad, aby sa spôsob, akým ženy vnímajú konkrétne záležitosti, stal dôležitou súčasťou všetkých procesov rozhodovania.

Štatistika

- ↘ 26,8 % členov Európskeho parlamentu sú ženy;¹
- ↘ v roku 1999 sa stala sudkyňou Európskeho súdneho dvora žena – po prvý raz od utvorenia tejto inštitúcie v roku 1952;
- ↘ miera účasti žien vo vláde sa v jednotlivých štátoch výrazne mení;
- ↘ vo Švédsku majú ženy 50 % zastúpenie vo vláde, v porovnaní s 10 % zastúpením v Portugalsku a 5 % zastúpením v Grécku;²
- ↘ v roku 1998 bolo zastúpenie žien vo vrcholových odborových orgánoch 28 %.³

¹ *Ženy na postoch politickej moci*, Európska komisia 1998.

² *Rovnaké príležitosti pre ženy a mužov v Európskej únii*. Výročná správa 1998.

³ *Druhé pohlavie európskeho odborového hnutia*. Európska konfederácia odborových zväzov a Katolícka univerzita v Louvaine 1999.

Nerovnosť povýšená na rovnosť

Ako možno odstrániť nedostatok žien na rozhodovacích postoch? Napríklad pomocou *pozitívnych akcií*, čiže opatrení, ktorých cieľom je uprednostňovať ženy pred mužmi. Cieľom nie je trestať mužov vytvorením nového typu dlhotrvajúcej diskriminácie, ale podať ženám pomocnú ruku pri dosahovaní rovnováhy v zastúpení oboch rodov. Tieto opatrenia preto musia byť dočasné a musia ich sprevádzať ďalšie opatrenia, ktoré ženám uľahčia účasť na verejnom živote. Systém kvót je jedným z príkladov takýchto opatrení. Kvóty sa dnes viac či menej systematicky využívajú v Belgicku, Dánsku, Fínsku, Francúzsku, Nemecku, Taliansku a Holandsku.

Paritná demokracia, v ktorej sú ženy a muži zastúpení vo všetkých rozhodovacích orgánoch v pomere 50 : 50, je konceptom, ktorý je prijímaný v čoraz širšej miere.

Legislatíva

V roku 1996 Rada Európskej únie, ktorá je rozhodujúcim politickým orgánom reprezentujúcim členské štáty EÚ, požiadala členské štáty, aby sa zamerali na problém nedostatočného zastúpenia žien v rozhodovacích orgánoch a aby tento nedostatok vo svojich krajinách napravili na všetkých úrovniach. Amsterdamská zmluva (1997) prijala opatrenia spočívajúce v pozitívnych krokoch zameraných na odstránenie nedostatočného zastúpenia niektorého z pohlaví v určitých pracovných odvetviach.

Európska ženská loby

Text pôvodne vyšiel v publikácii *Na ceste do Európskej únie: Sprievodkyňa nielen pre ženy*, ktorú v roku 2002 vydalo Záujmové združenie žien Aspekt v spolupráci so zastúpením Nadácie Heinricha Bölla vo Varšave a organizáciami eFKa (Krakov), Gender Studies, o.p.s. (Praha) a PSF Centrum Kobieta Fundacja Feministyczna (Varšava) v rámci Regionálneho programu Nadácie Heinricha Bölla pre ženy v strednej Európe.

Právo voliť a byť volená

Aj keď ženy tvoria viac ako polovicu ľudstva, možnosť voliť svojich zástupcov/zástupkyne a priamo rozhodovať o osude krajiny im bola ešte aj na začiatku 20. storočia upieraná. Až po silnom tlaku feministických kampaní sa po 1. svetovej vojne začali postupne v jednotlivých krajinách meniť zákony o volebnom práve v duchu legalizácie vstupu žien do verejnej sféry; aj u nás získali ženy volebné právo až po vzniku I. ČSR po roku 1918. Jednotlivé štáty „pridávali ženám nové práva k existujúcemu stavu“ veľmi pomaly a nechotne. Rovnaké politické práva pre všetkých totiž znamenajú nielen právo voliť, ale aj právo byť zvolený/zvolená a právo podieľať sa na tvorbe a realizácii politiky. Politické práva žien sa v prvom období ich formovania často obmedzovali iba na právo voliť, a aj tu sa vyskytovali rôzne obmedzenia. Napr. vo Veľkej Británii získali v roku 1918 volebné právo iba ženy nad 30 rokov, a až v roku 1928 mohli ženy voliť za rovnakých podmienok ako muži. No obmedzovanie politického občianstva žien tam pokračovalo v niektorých aspektoch aj naďalej – napr. až v roku 1960 mohli zasadať peerky v hornej komore parlamentu.

Príbeh zápasu za rovnaké politické práva žien je teda dlhý, takmer storočie oneskorený za „mužským“ príbehom a v podstate stále ešte nie je celkom ukončený. Už len stručný náčrt jeho základných kontúr dovoľuje plne súhlasiť s tvrdením S. Rowbotham: „Predstava, že ženy a politika by sa nemali zmiešavať, je nesmierne stará.“ (S. Rowbotham 1992, s. 18.)

Jarmila Filadelfiová

Text je úryvkom z príspevku *O ženách, moci a politike: úvahy, fakty a súvislosti*, ktorý pôvodne vyšiel v publikácii *Hlasy žien: Aspekty ženskej politiky* (editorky Jana Cviková a Jana Juráňová). Aspekt, Bratislava 2002.

Politické práva žien - prehľad medzinárodnej politiky

Moderná koncepcia ľudských práv je postavená na idei rovnosti všetkých ľudí a na princípe univerzality. V realite však existovali a stále existujú nedostatky v ich uplatňovaní. Týkajú sa jednak implementácie a dodržiavania práv na národnej úrovni, rozporov medzi ich obsahom a praktickou realizáciou, ako aj rodovo podmienených rozdielov v ich uplatňovaní. Tieto problémy viedli k tomu, že sa občianske a politické práva stali predmetom medzinárodnej úpravy. (A. a Z. Zachová 2001, s. 15-16.)

Politika Organizácie spojených národov

Za prvý medzinárodný dokument, dôležitý aj pre politické práva, možno označiť *Medzinárodnú listinu ľudských práv*. Jej súčasťou je *Všeobecná deklarácia ľudských práv*, ktorá bola na pôde Organizácie spojených národov prijatá v roku 1948, a *Medzinárodné dohody o občianskych a politických právach a o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach* (1966). Dokumenty vymenúvajú základné ľudské práva, a teda etablojú aj politické práva žien.

Vo *Všeobecnej deklarácii ľudských práv* bol stanovený minimálny medzinárodný štandard základných ľudských práv. Okrem úvodných článkov 1 a 2, ktoré deklarujú univerzalitu občianskych práv („Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach“, „Každý je

nositeľom všetkých práv a slobôd ... bez ohľadu na odlišnosti akéhokoľvek druhu, ako sú rasa, farba pleti, pohlavie...“), obsahuje i článok venovaný špeciálne politickým právam: „Každý má právo zúčastniť sa na spravovaní svojej krajiny.“

Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach (u nás nadobudol platnosť uverejnením v Zbierke zákonov ČSSR 10.5.1976 pod číslom 120) konkretizoval všeobecné ľudské práva pre oblasť občianstva a verejnej politiky. V článku 3 sa explicitne pripomínajú rovnaké práva mužov a žien: „*Štáty, zmluvné strany dohovoru, sa zaväzujú zabezpečiť rovnaké práva mužov a žien na používanie všetkých občianskych a politických práv ustanovených v tomto dohovore.*“

Pre ďalší vývoj postavenia žien sa stal rozhodujúcim špeciálny *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (predchádzala mu *Deklarácia o odstránení diskriminácie žien* z roku 1967). *Dohovor* bol na pôde OSN prijatý v roku 1979 a pre bývalú ČSSR začal platiť v roku 1987. V článku 1 vymedzuje diskrimináciu žien ako „*akéhokoľvek rozlišovanie, vylúčenie alebo obmedzenie na základe pohlavia, ktorého dôsledkom alebo cieľom je narušiť alebo zrušiť uznanie, požívanie vážnosti alebo uplatnenie sa žien, bez ohľadu na ich rodinný stav, na základe rovnosti mužov a žien, ľudských práv a základných slobôd v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, občianskej alebo inej oblasti*“. *Dohovor* sa zaoberá aj postavením žien v politike. Zaručuje ženám právo voliť, byť volené a právo podieľať sa na tvorbe a realizácii vládnej politiky. Tejto oblasti sú venované dva články:

článok 7: „*Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky príslušné opatrenia na odstránenie diskriminácie žien v politickom a verejnom živote krajiny, a najmä zabezpečia na rovnoprávnom základe s mužmi právo:*

- a) *hlasovať vo všetkých voľbách a verejných referendách a právo na zvolenie do všetkých verejne volených orgánov,*
- b) *zúčastniť sa na tvorbe a uskutočňovaní štátnej politiky a zastávať verejné úrady a vykonávať všetky verejné funkcie na všetkých úrovniach riadenia štátu,*
- c) *účasti v mimovládnych organizáciách a združeníach zapojených do verejného a politického života krajiny.*“

článok 8: „*Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky príslušné opatrenia na zabezpečenie toho, aby ženy na rovnoprávnom základe s mužmi a bez akejkoľvek diskriminácie mali príležitosť zastupovať svoje vlády na medzinárodnej úrovni a zúčastniť sa na práci medzinárodných organizácií.*“

V priebehu 90. rokov sa pozornosť medzinárodného spoločenstva posunula smerom k akčným programom. *Svetová konferencia o ľudských právach* (Viedeň 1993) prijala tzv. *Viedenskú deklaráciu*, v ktorej sa opätovne konštatuje všeobecnosť, nedeliteľnosť, vzájomná závislosť a súvislosť všetkých ľudských práv (vrátane politických). *Deklarácia* bola doplnená o *Program činnosti*, v ktorom sú formulované úlohy potrebné pre dosiahnutie deklarovaných práv.

Časovo nasledovali viaceré konferencie OSN, venované najproblémovjším oblastiam. *Medzinárodná konferencia OSN o populácii a rozvoji* (Káhira 1994) vo svojom *Akčnom programe* obrátila napr. pozornosť k ranému obdobiu života dievčat. V jednej z jeho zásad sa hovorí: „...*väčšia rovnoprávnosť detí ženského pohlavia je prvým krokom potrebným na to, aby si ženy plne uvedomili svoje možnosti a stali sa rovnocennými partnermi v ďalšom vývoji.*“ *Akčný program Svetového summitu o sociálnom rozvoji* (Kodaň 1995) sa v niektorých cieľoch takisto dotkol rovnosti príležitostí. Z hľadiska rovnosti príležitostí žien a mužov v politike má však najvýznamnejšie postavenie *Akčná platforma IV. svetovej konferencie o ženách* (Peking 1995), ktorá vládam jednotlivých krajín odporučila prijať všetky potrebné opatrenia na zabezpečenie prístupu žien k mocenským a rozhodovacím štruktúram a ich plnej účasti na nich. Táto *Akčná platforma* sa v druhej polovici 90. rokov stala základom úsilia jednotlivých krajín o dosiahnutie rodovej rovnosti.

Účasti žien na moci a rozhodovaní je venovaná časť G, ktorej úvodný text sa odvoláva na spomínaný článok zo *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* o práve každého občana/občianky „zúčastniť sa na spravovaní svojej krajiny“. V ďalších paragrafoch sa konštatuje, že rovnaká účasť žien a mužov na rozhodovaní je potrebná pre posilnenie demokracie a podporu jej skutočného fungovania. Veľká dôležitosť sa prikladá aj tomu, aby samotné ženy participovali na dosahovaní rovnosti a aby sa politika rovnosti príležitostí stala nadrezortnou: „*Bez aktívnej účasti žien a zahrnutia ženskej perspektívy do všetkých úrovní rozhodovania sa cieľ rovnosti, rozvoja a mieru nedosiahne.*“

V *Platforme* sa hovorí o zastúpení žien nielen vo vládnych orgánoch a verejných inštitúciách, ale aj v súdnictve a v prípravných štádiách rozhodovacích procesov. Pod zdroje moci sú okrem vládnych inštitúcií zaradené aj politické strany, odbory, zamestnávateľské a mimovládne organizácie, obce a neformálne zoskupenia. Spomínajú sa i medzinárodné a národné korporácie, médiá, akademické a vedecké inštitúcie, regionálne a iné organizácie. Zdrojmi moci sa môžu stať i umenie, kultúra, šport, vzdelanie alebo náboženstvo. Vo všetkých týchto oblastiach možnej koncentrácie moci treba sledovať nielen aktuálne zastúpenie pohlaví, ale aj proces navrhovania a výberu kandidátov/kandidátok.

Pre oblasť účasti na moci boli stanovené 2 strategické ciele:

G1: *Zavádzať opatrenia na zabezpečenie rovnakého prístupu a plnej participácie žien na mocenských štruktúrach a rozhodovaní.*

G2: *Zvyšovať pripravenosť žien na participáciu v rozhodovaní a riadení.*

Vlády – aj slovenská vláda – sa svojimi podpismi v Pekingu zaviazali k nasledovným úlohám:

- *dosiahnuť rodovú vyváženosť vo vládnych orgánoch a komisiách, vo verejných správnych inštitúciách a v súdnictve (ako možný prostriedok sa tu deklaruje stanovenie smerných čísiel/kvót a pozitívnych opatrení)*
- *vyhodnocovať rozdielny dopad volebných systémov na politické zastúpenie žien vo volených orgánoch a ak je to potrebné, upravovať alebo reformovať tieto systémy tak, aby povzbudzovali politické strany k zapájaniu žien do volených a nevolených verejných pozícií*
- *monitorovať a vyhodnocovať pokrok v reprezentácii žien prostredníctvom pravidelného zberu, analýzy a šírenia kvantitatívnych a kvalitatívnych dát o ženách a mužoch na všetkých úrovniach rôznych rozhodovacích pozícií vo verejnom i súkromnom sektore*
  - *raz ročne zverejňovať podiel mužov a žien zamestnaných na rôznych úrovniach vlády*
  - *vytvoriť v rámci vládnych štruktúr mechanizmy na monitorovanie dosiahnutého pokroku v tejto oblasti*
- *usilovať sa o rodovú rovnováhu na kandidačných listinách pre parlamentné a iné voľby a pre prácu v orgánoch OSN*
- *podporovať MVO a výskumné inštitúcie*
- *podporovať zosúladenie rodiny a zamestnania*
- *medzi ďalšie odporúčané aktivity patria:*
  - *príprava a podpora „kritického množstva“ líderiek a programu pre podporovanie kariérového postupu žien v zamestnaní a politike*
  - *tréningy riadenia pre ženy a dievčatá, zamerané najmä na zručnosti, ktoré sú potrebné pre rozhodovaciu pozíciu.*

Medzi najnovšie dokumenty prijaté na pôde OSN patria akčné programy *Medzinárodnej konferencie OSN o populácii a rozvoji Káhira+5* (New York 1999) a *V. svetovej konferencie o ženách Peking+5* (New York 2000), na ktorých sa v daných oblastiach hodnotil dosiahnutý pokrok za uplynulých 5 rokov. Z hľadiska zastúpenia žien v politike nebolo hodnotenie priaznivé - napriek značnému úsiliu viacerých krajín a reálnym politickým krokom sa rovnosť mužov a žien v mocenských a rozhodovacích pozíciách nepodarilo dosiahnuť. Preto sa

rozhodlo, že úloha pokračuje naďalej, a konkretizovali sa viaceré opatrenia na zlepšenie situácie (pozri *Závery...*, 2000).

Európska politika rovnosti príležitostí

Uplatňovaniu a implementácii dokumentov OSN sa v Európskej únii (EÚ) venuje značná pozornosť. Problematika participácie žien na moci a rozhodovaní tu patrí k prioritným politickým záujmom a stala sa predmetom viacerých záväzkov. Počas 90. rokov sa k danej téme realizovali mnohé výskumy, uskutočnili sa viaceré konferencie i reálne politické kroky jednotlivých štátov a mimovládnych organizácií.

Problematika rovnosti medzi mužmi a ženami nie je v EÚ nová, v jej oficiálnej agende sa tento pojem objavil prakticky už pri podpísaní *Dohody Európskeho spoločenstva*. Záujem sa však obmedzoval iba na oblasť práce (článok 119 *Dohody: rovnaká odmena za rovnakú prácu*).

Za prelom v európskej politike rovnosti príležitostí sa považuje tzv. *Amsterdamská zmluva*, ktorá v zhode s článkom 6 *Dohody EÚ* stanovila rovnosť žien a mužov ako centrálnu úlohu Európskeho spoločenstva. *Amsterdamská zmluva* znamenala aj významovú zmenu v chápaní samotného pojmu rovnosť, ktorý sa rozšíril práve o politickú dimenziu: „...rovnosť sa musí chápať tak, že zahŕňa aj úlohu zvýšiť rovnosť medzi mužmi a ženami v účasti na moci a rozhodovaní.“

K téme sa konalo niekoľko významných konferencií a iných stretnutí na rôznej úrovni, rozpracovali sa prvé akčné plány. V rámci 3. *strednodobého akčného programu o rovnakých príležitostiach medzi mužmi a ženami* (na roky 1991-1995) sa vytvorila európska expertná sieť *Ženy v rozhodovaní*, ktorá významne ovplyvnila formovanie európskej politiky rovnosti príležitostí. Venovala sa zbieraniu a analýze údajov o ženách v rozhodovacích procesoch, organizovaniu akcií, ktoré inšpirovali politicky, výskum i MVO.

Na 1. *európskom summite Ženy pri moci* (1992 v Aténach) sa zúčastnili ministerky členských štátov EÚ spolu so ženami v mocenských pozíciách z východoeurópskych krajín a v európskych inštitúciách. Na summite sa prijala tzv. *Aténska deklarácia*, ktorá posunula ďalej formulovanie európskej politiky rovnosti príležitostí. Nasledovala konferencia vo Viedni (1994), po ktorej bola 27. marca 1995 prijatá *Rezolúcia Európskeho parlamentu o vyváženej účasti mužov a žien na rozhodovaní*.

Významnú úlohu zohralo *Madridské európske zhromaždenie* v roku 1995, ktoré rozpracovalo závery *Pekinskej akčnej platformy* pre členské štáty EÚ. Každý rok po tomto zhromaždení podávala predsedajúca krajina EÚ výročnú správu o implementácii *Pekinskej akčnej platformy* (1996, 1997, 1998 a 1999).

V máji 1996 sa ministerky pre záležitosti žien zúčastnili v Ríme na konferencii *Ženy za obnovu politiky a spoločnosti*. Bola tu podpísaná tzv. *Rímska charta*, ktorá potvrdila, že *Dohoda EÚ* by mala garantovať základnú rovnosť statusu mužov a žien, najmä v rozhodovaní. V decembri 1996 prijal Európsky parlament *Odporúčanie o rovnovážnom zastúpení žien a mužov v rozhodovacom procese* (96/694/EC). EP v ňom opätovne vyzýva štáty a inštitúcie, aby zavádzali vhodné opatrenia a stratégie na nápravu poddimenzovaného zastúpenia žien.

Politika rovnosti v participácii na moci a rozhodovaní sa rozvíjala i v roku 1997 na stretnutí v Istanbule (pre krajiny Rady Európy) a o rok neskôr v Madride. *Madridská konferencia* (1988) sa venovala monitorovaniu a pokroku v implementácii *Akčnej platformy* OSN z Peking. Za jednu z najproblémovnejších oblastí rovnosti žien a mužov bola označená práve otázka účasti žien na moci a rozhodovaní. Rakúsko v rámci rokovania predložilo návrh na vytvorenie uceleného súboru ukazovateľov vhodných na meranie pokroku v tejto problémovej oblasti. Návrh sa prijal a stanovilo sa 9 indikátorov, ktoré sa odvtedy v členských štátoch EÚ používajú na monitorovanie účasti žien na mocenských a rozhodovacích pozíciách. Sú to:

- Podiel žien v národnom parlamente
- Podiel žien v regionálnych parlamentoch
- Podiel žien v obecných zastupiteľstvách
- Politika na podporu vyrovnanej účasti vo voľbách
- Podiel žien vo vláde a v Európskej komisii
- Počet žien a mužov na ministerských a nižších ministerských postoch podľa sféry pôsobnosti (základné funkcie, ekonomické funkcie, infraštruktúra, sociálno-kultúrne funkcie)
- Podiel žien vo funkcii štátnych úradníkov na 2 najvyšších pozíciách po ministrovi alebo predsedovi parlamentu a na zodpovedajúcich miestach v európskych inštitúciách
- Podiel žien vo funkciách najvyššie hodnotených štátnych úradníkov v jednotlivých rezortoch podľa „sily“ rezortu
- Podiel žien na Najvyššom súde a na Európskom súdnom dvore

V ďalšom roku (1999) zorganizovala francúzska vláda v Paríži stretnutie ministrov a ministeriek jednotlivých krajín EÚ pod názvom *Ženy a muži pri moci*. Na stretnutí sa opakovane konštatovali pretrvávajúce nerovnosti medzi ženami a mužmi. S odvolaním sa na malý pokrok v tejto oblasti bola prijatá a podpísaná *Deklarácia* vyzývajúca EÚ a jej členské štáty, aby uskutočnili také aktivity a opatrenia, ktorými by sa dosiahla rovnosť účasti na moci a paritná demokracia.

K tejto téme sa uskutočnilo aj stretnutie krajín Európskej hospodárskej komisie (Brusel 1999), ako aj spoločné stretnutie členských krajín EÚ a asociovaných krajín (Ženeva 2000), kde sa pripravovalo spoločné stanovisko pre *Konferenciu OSN Peking+5*. (pozri *Regionálne...*, 2000)

Ako ukazuje už tento stručný prehľad aktivít, nasadenie členov EÚ v záujme prekonania rozdielov v účasti žien a mužov na moci je vysoké. Napriek tomu sa nerovnú situáciu nepodarilo vo väčšine členských štátov podstatnejšie zmeniť.

Jarmila Filadelfiová

Text je úryvkom z príspevku *O ženách, moci a politike: úvahy, fakty a súvislosti*, ktorý pôvodne vyšiel v publikácii *Hlasy žien: Aspekty ženskej politiky* (editorky Jana Cviková a Jana Juráňová). Aspekt, Bratislava 2002.

Kvótový systém

Kvóty sú mechanizmom, resp. nástrojom, ktorý sa bežne využíva v politickom živote. Využíva sa napríklad pri menovaní na rôzne posty v štátnej správe (vláda, ministerstvá atď.), v štruktúre politických strán alebo pri vytváraní kandidátskych listín politických strán. Napríklad strany, ktoré tvoria vládnu koalíciu, sa na začiatku svojej spolupráce dohodnú na počte (kvóte) i druhu postov, ktoré zaujmú ľudia nominovaní jednotlivými koalíčnými stranami. Tento mechanizmus slúži na to, aby mali všetci členovia koalície záruky, že si budú môcť v rámci skupiny obhájiť svoje záujmy.

Napriek tomu sa v diskusii o tom, ako vyrovnať zastúpenie žien a mužov v politickom, ale aj verejnom živote, často používajú argumenty proti zavádzaniu kvót v inštitúciách a ustanovizniach, ktoré prijímajú rozhodnutia týkajúce sa celej spoločnosti, čiže mužov aj žien.

Argumenty proti kvótam

- Kvóty sú v protiklade so zásadou rovnosti všetkých ľudí, a to preto, že preferujú ženy;
- kvóty sú antidemokratické, lebo o tom, kto bude zvolený alebo zvolená, majú rozhodovať voliči a voličky;
- kvóty sugerujú, že politici/političky sa vyberajú na základe svojho pohlavia, a nie vzhľadom na kvalifikáciu, takže sa môže zdať, že tí lepšie pripravení a kvalifikovaní kandidáti sú odsúvaní nabok;

» ženy vlastne väčšinou ani nechcú mať výhody z kvót, aby ich nepodozrievali, že boli zvolené len preto, že sú ženy.

Argumenty v prospech kvót

- » Zavedenie kvótového systému, v ktorom bude zakomponované aj kritérium pohlavia, nie je diskrimináciou, ale kompenzáciou (zadosťučinením a vyrovnaním) v situácii, keď existovali a naďalej pretrvávajú bariéry sťažujúce ženám rovnaký a spravodlivý podiel na rozhodovacích procesoch v politickom živote;
- » ženy majú právo na rovnakú reprezentáciu ako muži;
- » skúsenosti žien, stanovisko a pohľad žien sú vo verejnom a politickom živote potrebné, aby sa dosiahla skutočná demokracia;
- » voľby súvisia so zásadou reprezentácie, nie so zásadou kvalifikácie;
- » ženy sú rovnako (a niekedy aj lepšie) kvalifikované ako muži, ale ich kvalifikácia je v politickom systéme, kde dominujú muži, hodnotená nižšie;
- » politické strany kontrolujú proces nominácie (robia výber kandidátov a kandidátok na kandidátske listiny), nie je to teda tak, že by voličky a voliči mali od samého začiatku vplyv na to, kto bude zvolený alebo zvolená.

„Kvóty sú dvojsečnou zbraňou. Na jednej strane zaväzujú mužov, aby uvažovali o tom, že treba vziať ženy do rozhodovacích procesov, lebo muži musia pre ženy vytvoriť priestor. Na druhej strane však muži, od ktorých bude záležať otvorenie a sprístupnenie tohto priestoru pre ženy, budú hľadať také ženy, ktoré budú môcť ovplyvňovať a ktoré budú ľahšie akceptovať mužskú dominanciu.“

Anna Balletbo - poslankyňa EÚ za Španielsko

Dve koncepcie rovnosti

Zavedenie kvótového systému, ktorý by mal ženám uľahčiť rovnaký podiel na politickom živote, znamená, že treba prejsť od jednej koncepcie rovnosti k inej.

Klasická liberálna koncepcia rovnosti bola koncepciou „rovnosti príležitostí“ alebo „rovnosti prístupu“. Zrušenie formálnych prekážok - napríklad uzákonenie volebného práva pre ženy - sa považovalo za dostatočné. To ostatné malo už závisieť od každého jednotlivca.

V dôsledku silného feministického hnutia najmä od 70. rokov 20. storočia nadobúda dôležitosť a uznanie aj iná koncepcia rovnosti: koncepcia „rovnosti výsledku“. Základným argumentom tejto koncepcie je fakt, že **formálnym odstránením bariér sa ešte skutočná rovnosť príležitostí nedosiahla a ani nedosiahne**. Tak ako priama diskriminácia žien, aj veľmi komplikovaný systém skrytých prekážok znemožňuje ženám, aby mali vplyv na politiku. Kvóty a iné formy tzv. pozitívnych či afirmatívnych akcií majú umožniť dosiahnutie rovnakého výsledku.

Táto koncepcia sa opiera o presvedčenie, že rovnosť nemožno dosiahnuť len a výlučne pomocou rovnakého zaobchádzania. Kým existujú prekážky, treba využívať aj prostriedky na kompenzáciu, ktoré vyrovnávajú tieto obmedzenia - aby sa tak mohla dosiahnuť rovnosť výsledku.

Agata Teutsch

Text pôvodne vyšiel v publikácii *Na ceste do Európskej únie: Sprievodkyňa nielen pre ženy*, ktorú v roku 2002 vydalo Záujmové združenie žien Aspekt v spolupráci so zastúpením Nadácie Heinricha Bölla vo Varšave a organizáciami eFKa (Krakov), Gender Studies, o.p.s. (Praha) a PSF Centrum Kobieta Fundacja Feministyczna (Varšava) v rámci Regionálneho programu Nadácie Heinricha Bölla pre ženy v strednej Európe.

Situácia na Slovensku

Fakty

Ženy vo volených orgánoch

Zastúpenie žien v najvyšších rozhodovacích orgánoch je v SR celkovo nízke. V porevolučných parlamentoch tvorili medzi 12 - 14 %, vo vláde okolo 10 %.

V posledných parlamentných voľbách (rok 2002) sa síce podiel kandidujúcich žien oproti voľbám spred 4 rokov o 6 % zvýšil, no na výslednom počte zvolených žien sa to výraznejšie neprejavilo. Zo 604 kandidujúcich žien bolo zvolených 22, čo predstavovalo 14,7 % poslancov miest (po odchode viacerých mužov do exekutívy vzrástol napokon podiel žien na 19,3 %, no stále je to menej ako tretina a podstatne menej ako polovica).

V minulom volebnom období nevykonávala ani jedna z poslankyň vedúcu funkciu v parlamente. V súčasnosti (marec 2005) v NR SR nie je žiadna žena ani podpredsedníčkou parlamentu, ani predsedníčkou parlamentného výboru. (Tesne po voľbách v roku 2002 bola v NR SR 1 žena podpredsedníčkou parlamentu a 2 ženy predsedníčkami parlamentného výboru, čo je spolu 13,6 % zo všetkých 22 vedúcich funkcií). V najnovšej vláde, ktorá vznikla po voľbách v roku 2002, nie je ani jedna žena ministerkou či podpredsedníčkou vlády a na poste štátnej tajomníčky sú 2 ženy. Z 22 štátnych tajomníkov tvoria ženy 9 %, z 38 najvyšších predstaviteľov vládnej moci 5,3 %.

V regionálnych voľbách nebola za prednostku VÚC zvolená ani jedna žena, medzi poslancami regionálnych parlamentov tvoria ženy 25 % a menej.

Podobná je situácia aj v lokálnych voľbách. V krajských mestách nebola v období 1998-2002 primátorkou ani jedna žena, v okresných mestách to boli iba dve ženy. Podiel žien medzi primátormi miest tvoril iba 4,4 %, o niečo priaznivejšia bola situácia medzi starostami a starostkami obcí, tu boli ženy zastúpené podielom 17,5 %.

Vo volených orgánoch i v stranických štruktúrach sa prejavuje silný „lievikový“ efekt – čím vyššia pozícia, tým je zastúpenie žien nižšie. Za daného stavu majú záujmy a predstavy žien iba malú šancu na presadenie. Väčšinu politických línií teda nastoľujú muži. Politické strany sa k mechanizmu, ktoré by pomohli odstrániť existujúci veľký rodový rozdiel v účasti na rozhodovaní, stavajú skôr negatívne, alebo túto záležitosť neberú dostatočne vážne. Pri delbe pozícií v koalícii sa zakaždým najprv uspokojia záujmy mužov z pôvodných politických strán a na ženy funkcie nezvyšia.

Po celé 90. roky tie ženy, ktoré sa do parlamentu dostali, neprijali tzv. ženskú agendu za svoju.

Verejná mienka sa k účasti žien v politike nestavia výrazne nepriaznivo, dokonca i jej postoj ku kvótam je skôr tolerantný. Nevyvíja však dostatočný tlak na politické strany, aby svoje správanie v tejto záležitosti zmenili. Politická scéna v súčasnosti je taká rozdrobená a neštandardná, že volič/volička túto otázku pri svojej voľbe ani nemôže zvažovať.

Zastúpenie žien v štátnej správe bolo v 90. rokoch nízke. Okrem sociálnych odborov a referátov a tzv. „slabých“ ministerstiev sa zastúpenie žien vo vedúcich pozíciách pohybuje hlboko pod 30 %.

Pretrvávajúce prekážky vstupu žien do rozhodovacích pozícií

Vstupu žien do rozhodovacích pozícií bránia o. i. prežívajúce predsudky a stereotypy týkajúce sa roly muža a ženy v rodine a verejnom živote, konflikt rodiny a politickej kariéry žien a z toho plynúci nedostatok času a stres, skutočnosť, že záujem žien o politiku výrazne obmedzujú rodinné povinnosti, ako aj nedostatok dôvery v politickú aktivitu, zlý obraz politiky v krajine a

prepolitizovanie života, prekážky v rámci politických strán - nejednotné výberové mechanizmy, a napokon aj nízka miera solidarity medzi ženami a ich nedostatočná vzájomná podpora.

Názory odborníkov a odbornícok sa do značnej miery zhodujú s názormi verejnosti. Podľa prieskumu IVO z roku 2002 si až 70 % mužov a 78,7 % žien myslí, že ženám pri vstupe do politiky bránia rodinné povinnosti. Takmer 47 % žien zastáva názor, že nízke zastúpenie žien v politických funkciách je výsledkom systematického úsilia mužov udržať moc a rozhodovanie vo svojich rukách (u mužov má tento názor podporu len u 29,4 %). Tretím dôvodom je podľa mienky žien nezáujem žien o politiku (42,6 %; u mužov to bolo až 54,3 %). K významným prekážkam zaradili obyvatelia SR aj „špinavosť“ a bezohľadnosť politiky, ktorá je príčinou toho, že sa jej ženy vyhýbajú (41,7 % žien a 36,5 % mužov). Nedostatočnú prípravu žien na verejné pôsobenie, ich nízku sebadôveru a nedostatok schopností pokladalo za prekážku iba 20 % a menej opýtaných.

Legislatíva

Ženy SR získali právo voliť už krátko po vzniku I. ČSR (ústava z roku 1920). Ústava garantuje všeobecné volebné právo, aktívne aj pasívne. V SR neexistujú právne prekážky na vstup žien do politiky. Podľa údajov z výskumov sa ale od ženy zároveň očakáva, že by nemala „dať bokom“ rodinu. Politická teda musí skĺbiť zodpovednosť za rodinu a politickú kariéru, čo je veľmi ťažká úloha.

SR ratifikovala všetky medzinárodné dokumenty súvisiace s politickými právami žien, čím sa zaviazala plniť ciele a úlohy v nich obsiahnuté. Okrem univerzálnych medzinárodných dokumentov (Všeobecná deklarácia ľudských práv so špeciálnym článkom v znení: „Každý človek má právo zúčastňovať sa na spravovaní svojej krajiny“; Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd a i.) patrí k najvýznamnejším **Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien**. Jeho podpisom sa SR zaviazala aj k plneniu článku 7: „Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky príslušné opatrenia na odstránenie diskriminácie žien v politickom a verejnom živote krajiny, a najmä zabezpečia na rovnoprávnom základe s mužmi právo: a) hlasovať vo všetkých voľbách a verejných referendách a právo na zvolenie do všetkých verejne volených orgánov, b) zúčastniť sa na tvorbe a uskutočňovaní štátnej politiky a zastávať verejné úrady a vykonávať všetky verejné funkcie na všetkých úrovniach riadenia štátu, c) účasti v mimovládnych organizáciách a združeníach zapojených do verejného a politického života krajiny.“

Podpísaným dohovorom sa často v praxi nevenuje dostatočná pozornosť. V SR neboli prijaté žiadne pozitívne antidiskriminačné dočasné opatrenia, ako to požadujú ratifikované medzinárodné dokumenty a *Vyhodnotenie Východiskovej správy SR k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien*, ktoré v roku 1998 vypracoval Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien. Pokusy o legislatívnu úpravu kvót z roku 2001 neprešli parlamentom. Poslanecký návrh kvót pre regionálne voľby a návrh novelizácie Zákona o voľbách a politických stranách, požadujúci zavedenie 30 % kvóty pre ženy na kandidátskych listinách, bol zamietnutý alebo zrušený v priebehu legislatívneho procesu.

Politické strany sú k zavedeniu vnútrostraníckych podporných mechanizmov zdržanlivé, a chýba aj podpora vo všeobecnej rovine. Viaceré zo strán deklarovali neformálnu kvótu na zastúpenie žien v parlamentných voľbách, ale iba dve ju pri zostavovaní kandidátskych listín dodržali.

Návrhy

Aby sa zvýšilo zastúpenie žien v rozhodovacích procesoch, treba:

➤ žiadať kvótový systém v rámci vedení politických strán, alebo stanoviť taký systém kvót, ktorý umožní rovnosť výsledkov, čiže zaistí, že ženy budú na kandidátskych listinách umiestňované na zvoliteľných miestach;

- ↘ uľahčiť ženám prístup na miesta spojené s rozhodovacími procesmi v ekonomickej sfére, napríklad aj monitorovaním žiadostí, výberu a postupov pri povyšovaní, ako aj prijímaním systému kvót, ktorým sa politika rovnakých príležitostí presadí vo všetkých sférach trhu práce;
- ↘ zlepšiť prístup žien do oblastí, ktoré tradične ovládajú muži, a vytvoriť siete zamerané špeciálne na problematiku zastúpenia žien v oblasti rozhodovania, aby ženy mohli naplniť svoje osobné a profesionálne potreby;
- ↘ rozvíjať aktivity zamerané na odstraňovanie stereotypov o rodových rolách. Vo vzťahu k narúšaniu stereotypov má nezastupiteľné miesto výchova.

Jarmila Filadelfiová

Text pôvodne vyšiel v publikácii *Na ceste do Európskej únie: Sprievodkyňa nielen pre ženy*, ktorú v roku 2002 vydalo Zájumové združenie žien Aspekt v spolupráci so zastúpením Nadácie Heinricha Bölla vo Varšave a organizáciami eFka (Krakov), Gender Studies, o.p.s. (Praha) a PSF Centrum Kobieta Fundacja Feministyczna (Varšava) v rámci Regionálneho programu Nadácie Heinricha Bölla pre ženy v strednej Európe.

Strašná pomsta

(úryvok)

Pomsta ženy je strašná. Bujný býk, ktorý sa vonku pyšne predvádza, je pri domácom krbe volom. Pochmúrne izby, bojové polia s pascami, do ktorých vojvodcovia neslávne zapadnú so špáradlom v ústach. Pomsta muža je strašná. Z tých druhých bojových polí, z revolučných tribún, z parlamentných siení vyhávajú zamatoví revolucionári svojimi dotlčenými laktami všetko ženské. Konečne zasa medzi svojimi. Kázaním: žena, bola si zvedená na zlú cestu, spamätaj sa, ju posielajú naspäť k deťom, k prepisovaniu uznesení poškodzujúcich záujmy žien, k vareniu kávy, k umývaniu dlážky, k bežiacemu pásu, k súťaži o najkrajšie prsia. Oči žien spozornejú, stmavnú hnevom, keď ich ako prvé posielajú do nezamestnanosti, ich pracovisko je sférou, kde sa ešte najskôr cítia ako človek. Až keď večervidia manžela zrasteného s kreslom pred televízorom, spomenú si, že sú ženy, a ponáhľajú sa do kuchyne. Keď sa niektorá zo žien prebojuje kopcovitou postrevolučnou krajinou bicepsov až k mikrofónu, tak aby utíšila pobúrené šomranie v sále nad smelosťou, že chce vôbec prehovoriť, začína svoj prejav slovami: „Nie som feministka.“

1992

Irena Brežná

Úryvok pochádza z knihy Ireny Brežnej *Tekutý fetiš*, ktorú v roku 2005 vydalo Zájumové združenie žien ASPEKT. Preložila Jana Cviková.

Bibliografia

Publikácie Aspektu

Cviková, Jana – Juráňová, Jana (ed.): *Možnosť voľby. Aspekty práv a zodpovednosti*. Aspekt, Bratislava 2001.

Cviková, Jana – Juráňová, Jana (ed.): *Piata žena. Aspekty násilia páchaného na ženách*. Aspekt, Bratislava 2001.

Cviková, Jana – Juráňová, Jana (ed.): *Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky*. Aspekt, Bratislava 2002.

Stiegler, Barbara: *Ako uplatňovať rodové hľadisko. Aspekty stratégie Európskej únie*. Aspekt, Bratislava 2002.

Na ceste do Európskej únie. Sprievodkyňa nielen pre ženy. Aspekt, Bratislava 2002.

Kompletný zoznam publikácií Aspektu nájdete v sekcii knižná edícia a časopis našej webovej stránky.

Rodové kapitoly zo Súhrnných správ o stave spoločnosti

Bútorová, Zora – Filadelfiová, Jarmila – Guráň, Peter – Gyarfášová, Oľga – Farkašová, Katarína: *Rodová problematika na Slovensku*. In: Mesežnikov, Grigorij – Ivantyšin, Michal (ed.): *Slovensko 1998-1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. S. 653-706. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.

Filadelfiová, Jarmila - Bútorová, Zora - Gyarfášová, Oľga: *Ženy a muži v politike*. In: Kollár, Miroslav – Mesežnikov, Grigorij (ed.): *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti I (Vnútorná a zahraničná politika)*, s. 333-345. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.
http://www.aspekt.sk/download/eu_v_politike.pdf

Bútorová, Zora - Filadelfiová, Jarmila - Cviková, Jana - Gyarfášová, Oľga - Farkašová, Katarína: *Ženy, muži a rovnosť príležitostí*. In: Kollár, Miroslav – Mesežnikov, Grigorij (ed.): *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti II (Ekonomika a spoločnosť)*, s. 405-441. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.
http://www.aspekt.sk/download/eu_rovnost_prilezitosti.pdf

Daučíková, Anna – Bútorová, Zora – Wallace-Lorencová, Viera: *Postavenie sexuálnych menšín*. In: Kollár, Miroslav – Mesežnikov, Grigorij (ed.): *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti II (Ekonomika a spoločnosť)*, s. 443-456. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002.
http://www.aspekt.sk/download/eu_sex_mensiny.pdf

Dokumenty

Beijing Declaration and Platform for Action
<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform>
 (Platforma pro akci. <http://feminismus.cz/ebooks/platforma>)

Beijing +10: 1995-2005: Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action by the European Union. Report by the European Women's Lobby. Bruxelles, November 2004.
<http://www.womenlobby.org/pdf/beijing-en.pdf>

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

<http://www.employment.gov.sk/mpsvrsr/internet/home/page.php?id=715&slD=4ba05f061fca8d30f61d4b aa87508150>

ECE Preparatory meeting on the 2000 Review of Implementation of the Beijing Platform for Action.

Ženeva 19.-21. januára 2000.

Implementácia Pekinskej akčnej platformy. Národná správa SR. MPSVR SR, Bratislava 1999.

<http://www.employment.gov.sk/mpsvrsr/internet/home/page.php?id=734&slD=4ba05f061fca8d30f61d4b aa87508150>

Implementation of the Beijing Platform for Action (1995) and the Outcome of Twenty-Third Special Session of the United Nations General Assembly (2000). Questionnaire for The Slovak Republic.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/SLOVAKIA-English.pdf>

Koncepcia rovnosti príležitostí žien a mužov. MPSVR SR, Bratislava 2001

<http://www.employment.gov.sk/mpsvrsr/internet/home/page.php?id=718&slD=4ba05f061fca8d30f61d4b aa87508150>

Ministerial Declaration. Conference of Ministers of Gender Equality. Luxembourg, February 4, 2005.

<http://www.rownystatus.gov.pl/pl/data/LuxemburgMinisterialDeclaration.pdf>

Národná správa o postavení žien v Slovenskej republike. Úrad vlády – Centrum strategických štúdií, Bratislava 1995.

Národný akčný plán pre ženy v Slovenskej republike. Vláda SR, Bratislava 1997.

http://www.employment.gov.sk/rodinna_politika/konc_rovnosti_prilezitosti/nap_so_zodpovednostou_rez ortov.html

Rámcový program Spoločenstva o rovnosti príležitostí medzi mužmi a ženami pre roky 2001-2005.

Európska komisia, jún 2000.

http://europa.eu.int/comm/employment_social/equ_opp/strategy_en.html

Regional preparatory meeting on the 2000 Review of the implementation of the Beijing+5 Platform for Action. EÚ, Portugalsko 2000.

<http://www.unece.org/women/beijing+5/meetdoc/conclus.pdf>

Regionálne prípravné zasadanie ECE o zhodnotení implementácie Pekinskej akčnej platformy k roku 2000 (19.-21.1.2000, Ženeva). Dohodnuté závery. Aliancia žien Slovenska, MPSVR SR 2001.

Review of the implementation by the Member States and the European Institutions of the Beijing Platform for Action. Presidency Report. Council of the European Union. Brusel 8. novembra 1999 .

Správa Ad hoc výboru 23. mimoriadneho zasadania Valného zhromaždenia OSN.

http://www.employment.gov.sk/rodinna_politika/rovnost_prilezitosti/zavery_peeking.html

Vyhodnotenie Východiskovej správy SR k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW). Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien, New York 1998.

Women in Politics in the Council of Europe Member States. Information document. Štrasburg, december 1999.

http://www.onlinewomeninpolitics.org/beijing12/eu_council_women.doc

Závery 23. mimoriadneho zasadania Valného zhromaždenia OSN o výsledkoch päťročného vývoja od IV. svetovej konferencie o ženách, Peking 1995 (6.-11.6.2000, New York). Aliancia žien Slovenska, MPSVR SR, Bratislava 2001.

Štúdie a iné

Antić, M.G.: *Slovene Political Parties and Equal Opportunity Politics.* Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ljubljana, máj 2000.

Biró, I. – Szabó, E. M. (ed.): *Institutional Mechanisms for the Advancement of Women in Hungary.* National Report from Hungary, 1999.

http://www.karat.org/documents/hungary_mechanisms.shtml

- Bunčáková, A.: *Feministická kritika dichotómie verejnej a súkromnej sféry. Západné a východoeurópske perspektívy*. Aspekt č. 2-3, 1995.
- Bútorová, Z. a kol.: *Žena v rodine, práci a spoločnosti*. Aspekt č. 2-3, 1995.
- Bútorová, Z. a kol.: *ONA a ON na Slovensku. Ženský údel očami verejnej mienky*. FOCUS, Bratislava 1996.
- Bútorová, Z. – Gyárfášová, O.: *Public Discourse on Gender Issues in Slovakia*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.
- Bútorová, Z. a kol.: *Krehká sila. Dvadsať rozhovorov o životných osudoch žien*. IVO, Bratislava 2001. (Informácia o knihe: http://www.ivo.sk/info_p.php?nr=80-88935-21-0)
- Cviková, J. – Juráňová, J.: *Slovensko je rodovo necitlivá krajina*. Rozhovor s M. Kollárom. OS č. 8, 1999.
- Čermáková, M.: *Problém „Matuzalém“ aneb ženy jako sociální menšinová skupina?* In: *Sociologické aktuality* č. 8, 1992.
- Deklarácia*. Fórum žien 2000, Profesionálne ženy, Bratislava 24.4.2001.
- Filadelfiová, J. – Guráň, P.: *Rodina a obec v strednej Európe*. Záverečná správa. SOCO, Bratislava 1997.
- Filadelfiová, J. – Guráň, P. – Bútorová, D.: *Rodové štatistiky na Slovensku*. MSŠR, MPSVR SR, Bratislava 1999.
- Filadelfiová, J. – Guráň, P.: *Status of Women in Politics, Slovakia*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.
- Filadelfiová, J. – Radičová, I. – Puliš, P.: *Ženy v politike*. Záverečná správa. MSŠR, MPSVR SR, S.P.A.C.E. Bratislava 2000.
- Filadelfiová, J.: *Rovnaká účasť a zastúpenie žien a mužov vo verejných funkciách*. In.: Kvapilová, E. – Porubánová, S. (ed.): *Nerovné cesty k rovnosti. Pohľady na ľudské a občianske práva žien na Slovensku*. MSŠR, Bratislava 2001a.
- Filadelfiová, J.: *Stratégie a postupy zvyšovania účasti žien v politickom a verejnom živote*. In.: *Mozaika rodiny*, MSŠR 2001b.
- Fuszara, M.: *Women's Movements in Poland*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.
- Gregorová, Hana: *Slovenka pri knihe a krbe*. Mazáč, Praha 1929.
- Guráň, P. – Filadelfiová, J.: *Ženy o sebe*. Záverečná správa z výskumu. DÚŽS, Bratislava 1997.
- Havelková, H.: *Ženy v politice a ženská politika*. In: Vodrážka, M. (ed.): *Feministické rozhovory o „tajných službách“*. Praha 1996.
- Havelková, H.: *Political Representation of Women in Czech Republic: Political Institutions, Public Polls and Intellectual Discourse*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.
- Ilonszki, G.: *Gloomy Present, Bright Future? A Gender Perspective of Party Politics in Hungary*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.
- Jalušič, V.: *Public Agenda, Women's Groups and Equal Opportunity Politics in Slovenia*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.

Jalušič, V.: *Prospects for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe*. Final Study. The Peace Institute, Ľubľana, november 2000.

Jedličková, P.: *Developing Civil Society in the Czech Republic: Women's contra Feminist Activities*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.

Marošiová, L.: *Pozitívna diskriminácia nič nevyrieši*. Rozhovor so Šarlotou Pufflerovou. In.: Bútorová, Z. (ed.): *Krehká sila. Dvadsať rozhovorov so ženami*. IVO, Bratislava 2001.

Mikloško, F.: *Pravda a politická prax*. In: *Domino fórum* č. 30, Bratislava 2000.

Pető, A.: *Women NGOs in Hungary: Continuity and Change*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.

Perspectives for gender Equality Politics in Central and Eastern Europe. Medzinárodný workshop. The Peace Institute, Ľubľana, 19.-20.5.2000.

Rowbotham, S.: *Women in Movement. Feminism and Social Action*. Routledge, New York / Londýn 1992.

Summers, Y.: *Women and Citizenship: The Insane, the Insolvent and the Inanimate?* In: Abbot P. – Wallace, C. (ed.): *Gender, Power and Sexuality*. Macmillan, Londýn 1991.

Siemienska, R.: *Political Representation of Women and Mechanisms of its Creation in Poland*. Príspevok pripravený pre medzinárodný workshop „Perspectives for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe“. The Peace Institute, Ľubľana, máj 2000.

V Česku ženy vytvorili tieňovú vládu. In: *Trend* 7.7.2000.

Women 2000. An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South-Eastern Europe and the Newly Independent States. International Helsinki Federation for Human Rights & IHF Research Foundation. Agens-Werk, Viedeň 2000.

Young Women's Guide to Equality Between Women and Men in Europe. European Women's Lobby. Brusel, 2001.

http://youngwomen.womenlobby.org/pdf/JF_EN.pdf

Zachová, A. – Zachová, Z.: *Ľudské práva žien – neoddeliteľná súčasť univerzálnych základných ľudských práv a slobôd*. In.: Kvapilová, E. – Porubánová, S. (ed.): *Nerovné cesty k rovnosti. Pohľady na ľudské a občianske práva žien na Slovensku*. MŠSR, Bratislava 2001.

Ženy v politike. Medzinárodný pracovný seminár. S.P.A.C.E. a MŠSR, Bratislava 15.-16.5.2000.

Informačné internetové portály, webziny

ASPEKTin - feministický webzin

http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php

Feminet.sk - o ženách, ktoré menia svet

<http://www.feminet.sk>

Informačné a dokumentačné centrum ASPEKT

<http://www.aspekt.sk/info.php>

Ženská loby Slovenska

<http://www.zenskaloby.szm.sk>

Feminismus.cz - o ženách, mužích, feminizmu a gender studies

<http://www.feminismus.cz>

Milena Media - Women Networking Across Borders

<http://www.milena.at>

Rewindnet – Regional Network of Info-Docu Centers

<http://www.rewindnet.org>

WomenWatch - Information and Resources on Gender Equality and Empowerment of Women
<http://www.un.org/womenwatch>

Online Women in Politics
<http://www.onlinewomeninpolitics.org>

Global Database of Quotas for Women
<http://www.quotaproject.org/index.cfm>

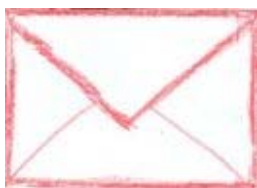
Knižnica Aspektu

Väčšinu z publikácií v bibliografii nájdete aj v Knižnici Aspektu, ktorá je pre verejnosť otvorená dva krát do týždňa. O knižničných hodinách sa informujte na našej webstránke alebo telefónnom čísle 02 5262 4623.

*„Oficiálne futbalové kruhy u nás [vo Wellingborough, Northants] so znepokojením sledujú rastúcu obľubu dievčenského futbalu. Včera neskoro v noci sa tu konalo tajné stretnutie poradného výboru Northantskej futbalovej asociácie, na ktorom sa hovorilo o zohraní dievčenského zápasu na peterboroughskom ihrisku. Členovia výboru sú zatiaľ zdržanliví... No dnes jeden z nich vyhlásil: 'Northantská futbalová asociácia sa chystá **zakázať ženský futbal**. Popularita dievčenského futbalu prichádza práve v čase, keď sú mnohé mužské kluby v krajine pre nedostatok podpory v ťažkej situácii. Ďalším závažným hľadiskom je možnosť ťažkého úrazu hráčov.“*

Tu máme jasný príklad toho, o čo ťažšie je pre vás slobodne experimentovať a meniť súčasné hodnoty než pre nás. Nemusíme strácať čas jemnými psychologickými analýzami; už zbežný pohľad na dôvody, ktoré viedli túto asociáciu k jej rozhodnutiu, vrhá cenné svetlo na dôvody, ktorými sa riadia iné a oveľa dôležitejšie asociácie pri svojom rozhodovaní.

In: Virginia Woolf: Tri guiney

ASPEKT

Mýtna 38
811 07 Bratislava
tel./fax: 02 5262 4621-3
aspekt@aspekt.sk

 HEINRICH
BÖLL
FOUNDATION

Rodový infobalíček 1/2005

Rodové infobalíčky pripravuje feministický publikačný a vzdelávací projekt ASPEKT.

Informačný materiál sme pripravili v spolupráci so zastúpením Nadácie Heinricha Bölla vo Varšave a organizáciami eFKA (Krakov) a Gender Studies, o.p.s. (Praha) v rámci Regionálneho programu Nadácie Heinricha Bölla pre ženy v strednej Európe.

Ak si želáte dostávať Rodové infobalíčky do Vašej e-mailovej schránky, napíšte nám na aspekt@aspekt.sk a uveďte „balíčky – mail“ do predmetu správy.